

Martin Fahlgren

Tankar kring ett möte om Trotskij

Lördagen den 11 februari 2012 hölls i Göteborg ett offentligt möte om Trotskij och hans betydelse igår och idag. Mötet var bl a föranlett av att den franske historikern Pierre Broués Trotskij-biografi kom ut på svenska förra året.¹ Vid det välbesökta mötet höll historikern Håkan Blomqvist en intressant och uppskattad inledning. Efter en kort paus följde en debatt som nog många uppfattade som givande, även om jag skulle ha önskat att man kunde ha trängt in lite djupare i vissa frågor. I denna artikel tar jag upp några sådana frågeställningar.

En stor del av debatten kom att föras med V-aren Johan Lönnroth (JL), som (sin vana trogen) förde fram Rosa Luxemburg som *Alternativet* (inte ett komplement) till Lenin, Trotskij & Co.² Denna gång framhöll han emellertid även högerkommunisten Bucharin. Låt oss därför syna dessa JL:s förslag. [JL har haft vänligheten att komma med synpunkter på kritiken nedan, se [Johan Lönnroth kommenterar Trotskij-möte](#) och [Trotskij, Rosa Luxemburg eller Bucharin – Lönnroths vägval](#)]

1. Rosa Luxemburg

JL är mycket förtjust i Rosa Luxemburg (RL), som han anser att man bör bygga vidare på, medan Lenin, Trotskij & Co borde kastas på sophögen. Det är märkligt att JL kan vara så kategorisk i detta, ty det finns mycket lite hos henne som står i skarp motsättning till bolsjevikerna.

Rosa L kritiserade Lenins syn på partiet 1904 i *en* artikel: ”Den ryska socialdemokratins organisationsfrågor”.³ Att den skulle vara så viktig har jag svårt att förstå. Lenin skrev också ett svar⁴ – som av någon anledning inte är särdeles känt – där han påvisar att RL i själva verket slår in en hel del öppna dörrar och misstolkat det han skrivit. Frågan har diskuterats utförligt av flera marxister, bl a av Max Shachtman och historikern Paul Le Blanc.⁵

Om man ska kritisera Lenins partisyn före 1905, så tycker jag nog att det faktiskt finns mycket mer substans i Trotskijs ryktbara ”Våra politiska uppgifter” från samma år (finns också på marxistarkivet)⁶. Men den skriften har nog inte den gode Lönnroth läst.

Före oktoberrevolutionen utgörs RL:s kritik mot Lenin egentligen av bara *en* tvivelaktig artikel, den ovannämnda från 1904. Hennes viktigaste bidrag är i stället hennes envetna strid för en för revolutionär inriktning mot de reformistiska och centristiska strömningarna inom tyska socialdemokratien, i synnerhet mot Kautsky & Co, där hon långt innan Lenin, Trotskij osv m fl förstod vad Kautsky stod för.⁷ Men detta verkar inte JL ens ha noterat.

Givetvis finns en del substans i RL:s kritiska anmärkningar mot bolsjevikernas politik efter oktoberrevolutionen, men den är ju så outvecklad – återigen bara *en* text⁸ (hon blev mördad redan i januari 1919) – att det är ytterst tveksamt att man ur denna hennes kritik skulle kunna vaska fram något som kan ses som ett realistiskt alternativ till bolsjevikernas politik, i synner-

¹ P Broué, *Trotskij – En biografi*, Carlssons 2011.

² Anders Hagström har för flera år sedan kommenterat Johan Lönnroths märkliga förkärlek för Rosa Luxemburg, se [Lönnroth plus Rosa Luxemburg = osant](#).

³ På marxistarkivet: [Den ryska socialdemokratins organisationsfrågor](#)

⁴ Se [Svar av N. Lenin till Rosa Luxemburg: Ett steg framåt, två steg tillbaka](#)

⁵ [Lenin och Rosa Luxemburg](#) (av Max Shachtman) och [Lenin, Rosa Luxemburg och det revolutionära partiet](#) (av Paul Le Blanc). Se även ”Kapitel 5. Frågor och problem” i Le Blancs bok [Lenin och det revolutionära partiet](#)

⁶ [Våra politiska uppgifter](#)

⁷ Detta behandlas t ex av Trotskij i artikeln [Bort med tassarna från Rosa Luxemburg](#)

⁸ [Den ryska revolutionen](#) (från början av 1918)

het som hon också var utomordentligt oförstående för bolsjevikernas hantering av nationella frågan och jordfrågan.

När det gäller kritiken mot bolsjevikernas politik i jordfrågan så gick den ut på att hon ansåg att det var felaktigt att dela ut jorden och att man i stället direkt borde försökt införa socialistiska egendomsformer på landsbygden. Det som är vettigt i denna kritik är att hon insåg att den förda politiken skulle ge upphov till problem i framtiden. Men hennes förslag hade ju omedelbart lett till konflikt – det var därför som bolsjevikerna valde en annan väg, med baktanken att man skulle kunna lösa frågan på sikt med reformer, att man gradvis skulle kunna övertyga bönderna om fördelarna med kollektiva lösningar genom att bli tillhandhållare maskiner, industriellt framställda konsumtionsvaror m m. I detta perspektiv såg bolsjevikerna också segern för de socialistiska revolutionen i de mer utvecklade europeiska kapitaliststaterna som ett viktigt element för att kunna lösa landets ekonomiska och andra problem.

2. Trotskij vs Bucharin

Det är egentligen ganska anmärkningsvärt att J Lönnroth är så villig att förkasta Trotskij.⁹ Är det rester av skolningen i det gamla svenska (stalinistiska) kommunistpartiet som (omedvetet) sätter sina spår? Eller är det för att han tror att RL stod för en mer reformistiskt inriktad politik, medan Trotskij var en oförbätterlig dogmatisk revolutionär?

JL framförde uppfattningen att Bucharins politik var korrekt i Sovjet i slutet av 20-talet. Han menade att man borde ha lämnat större utrymme för kapitalism på landsbygden och att det inte hade gjort något om kulakerna (dvs storbönderna) berikat sig.

Att detta skulle ha stärkt de kapitalistiska elementen såväl på landsbygden som i städerna, ökat klassmotsättningarna och oundvikligen ha lett fram till en konfrontation mellan kapitalistiska och ”socialistiska” krafter är väl ganska uppenbart – det var ju fö det som skedde när kulakerna 1928-29 införde leveransstopp för att driva upp priserna på sina produkter. Det var just detta som fick Stalin att vända på klacken och bryta med Bucharin.

Bucharin ansåg att man skulle ge efter för kulakerna. Men det hade bara inneburit ytterligare problem längre fram. Och det står fö i skriande motsatsställning till JL:s ståndpunkt att RL var mycket vettigare än bolsjevikerna – hon var betydligt mer ”bondefientlig” än någon av riktningarna inom bolsjevikpartiet när det begav sig.

Vänsteroppositionens inställning var redan från början av 20-talet att man skulle ta itu med problematiken på ett systematiskt och betydligt mindre drastiskt sätt än Stalin. Industrialiseringen skulle ske med de arbetandes samtycke och deltagande i planeringsprocessen och kollektiviseringen av jordbruket ske gradvis, genom övertalning, med böndernas samtycke och inte på det våldsamma och brådstörtade sätt som Stalin drev igenom. Hade man fört en sådan politik hade det kunnat mildra konflikten och stärka arbetarklassen och industrin och därmed också gett ekonomiska resurser till att främja en annan utveckling på landsbygden.¹⁰

Denna möjlighet existerar uppenbarligen inte i JL:s världsbild.

⁹ Lönnroth verkar t ex fullständigt bortse från att Trotskij sedan mitten av 20-talet förde en kompromisslös och enveten kamp mot stalinismen, för arbetardemokrati, mot teorin om socialism i ett land (något som Lönnroth brukar kreditera Rosa L för) osv. För att inte tala om att Trotskij bättre och tidigare än någon annan förstod den fara som nazismens framväxt innebar och att det enda som kunde sätta stopp för detta var att arbetarrörelsen gemensamt tog upp striden i stället för att slåss inbördes – tyvärr lyssnade inte arbetarledarna på det örat och Hitler kunde relativt enkelt gripa makten för att sedan likvidera alla delar av arbetarrörelsen, såväl de socialdemokratiska och kommunistiska partierna som fackföreningar och andra massorganisationer.

¹⁰ I *Lögnens renässans* redogör K-Å Andersson på ett förtjänstfullt sätt för den viktiga debatten om den ekonomiska politiken och andra centrala frågor i bolsjevikpartiet på 20-talet. Se artikeln [Utvecklingen i Sovjet](#),

För att kunna se Bucharin som det verkliga/bästa alternativet till stalinismen, så måste man blunda för viktiga fakta.

För det första bidrog Bucharin *aktivt* till att bekämpa vänsteroppositionen och inskränka på partidemokratien osv under 20-talet. När han sedan råkade i motsättning till Stalin kapitulerade han, dvs han gav upp sin kamp mot stalinismen. Dessa frågor diskuteras utförligt av Tamara Deutscher och M Liebman i artiklar som finns på marxistarkivet.¹¹

3. Vänsteroppositionen och tvångskollektiviseringen

Håkan B sade på mötet att när Stalin satte igång tvångskollektiviseringen och den forcerade industrialiseringen, så slöt en avsevärd del av vänsteroppositionen upp bakom Stalin. Detta är riktigt, men förklaringen att detta berodde på att många vänsteroppositionella såg det som att Stalin nu implementerade oppositionens program är en överförenkling.

En viktig aspekt är att vänsteroppositionen var krossad och att många genom att ge upp sin opposition hoppades att komma in i värmen igen – dvs det var ett uttryck för demoralisering.

Dessutom intalade de sig att de kunde göra nytta i det nya läget. Den nya politiken innebar stora problem och oerhörda uppoffringar för de sovjetiska massorna, särskilt bönderna, och detta innebar en fara för Sovjets hela existens, vilket i sin tur fick många att dra slutsatsen att man nu måste sluta leden (man ville bidra till att rädda revolutionen).

Hela denna process diskuterar Broué ganska ingående i sin Trotskij-biografi.

Men inte ens denna uppslutning bakom Stalin var ovillkorlig. När man såg vilken katastrof som tvångskollektiviseringen medförde, då försökte man åter bygga upp en opposition för att bli av med Stalin och ändra inriktning. Det var det berömda oppositionsblock som började ta form 1932 och som Broué har skrivit så mycket om, både i Trotskij-biografien och i andra sammanhang.¹²

4. Folkfront vs enhetsfront

Jag försökte på mötet ta upp folkfrontspolitiken som Trotskij så frenetiskt kritiserade, i synnerhet i Spanien och Frankrike från mitten av 1930-talet.

Med folkfront syftas på en ”enhetsfront” (mellan borgerliga partier och arbetarorganisationer) som baseras på klassamarbete för försvar av borgerlig demokrati, en enhet vars bevarande kräver att man undviker sådant som inte borgarna gillar (arbetarkrav, strejker osv). Mot detta ställde Trotskij arbetarnas enhetsfront som inte behövde ställa upp sådana begränsningar – en sådan politik skulle kunna mobilisera massorna för att radikalt ta itu med alla ekonomiska och politiska problem utan att behöva borgarnas samtycke, dvs man skulle kunna föra en offensiv politik, inklusive med ingrepp i den för borgarna så heliga privata egendomsrätten.

Folkfrontspolitiken misslyckades med sin uttalade målsättning, att stoppa upp fascismen och reaktionen: I Spanien segrade Franco och även i Frankrike slutade folkfronten med nederlag (högern grep makten och folkfrontens reformer likviderades snabbt).¹³ Försöken med folkfronter vid slutet av Andra världskriget slutade också med fiasko.¹⁴

¹¹ Se [Bucharinism mot trotskism](#) av Tamara Deutscher och [Bucharinism, revolution och samhällsutveckling](#) av Marcel Liebman. Artiklarna är kommentarer till S F Cohens bok *Bucharin och den ryska revolutionen*.

¹² Se t ex artikeln [Oppositionen i partiet mot Stalin \(1930-32\) och den första Moskvarättegången](#)

¹³ Se [Om 30-talets folkfrontspolitik](#) av P Camillier

¹⁴ Se [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 2](#) av Fernando Claudín (kapitel 1, avsnitten om Frankrike och Italien)

Samtidigt kan man konstatera att de krafter som försökte stå emot folkfrontspolitiken misslyckades med detta. Detta fick POUM och anarkosyndikalisterna under spanska inbördeskriget bittert erfara, liksom faktiskt även 30-talets svenska Socialistiska Parti (Kilbom-Flyg).¹⁵

Anledningen till att jag försökte resa en diskussion om detta är att synen på enhetstaktik är central även idag. Folkfrontstänkandet är inte dött. Det är tyvärr så att det fortfarande lever kvar och då inte bara bland gamla maoister (i olika solidaritetsorganisationer), utan också i andra partier/grupper inom vänstern, inklusive vänsterpartiet. Även socialdemokratins historiskt manifesterade vilja att samarbeta med borgerliga partier (Bondeförbundet / Centerpartiet förr, och Miljöpartiet under senare år) bygger på samma slags tänkande, där perspektivet håller sig inom ramarna för det bestående kapitalistiska samhället.

För att inte vänstern än gång ska hamna i en folkfrontsfälla så gäller det att ha insikter i folkfrontsproblematiken och det klassamarbetstänkande som utgör en central aspekt i sammanhanget. Det är nödvändigt om man ska kunna stå emot och övertyga andra om att detta slags politik bara leder in i en återvändsgränd med bakbundna händer. Och historien visar att det inte är inte lätt att bryta detta slags tänkande som är så ingrott bland de gamla partierna. Därför måste en revolutionär vänster studera och skola sig i dessa frågor.

Jag ville således resa den frågan på mötet, men ingen tog upp den kastade handsken, man kanske inte ens förstod frågeställningen.

5. Om historikern Robert Service

Det har under senare år kommit ut flera nyskrivna Trotskij-biografier. En sådan är den som skrivits av den brittiske historikern Robert Service (finns dock inte på svenska – än i alla fall!).¹⁶ Håkan B nämnde den, men utan att gå in närmare på densamma. Något som dock förvånade mig var att han sade att den, trots uppenbara brister, hade sina positiva sidor.

Jag har dock svårt att se något positivt med den biografien överhuvudtaget. Förvisso finns även här ljusglimtar, men sett som helhet är biografien ett bedrövligt arbete. Services målsättning är nämligen inte att ge en sakligt underbyggd kritisk bild av vad Trotskij var och stod för (vilket är helt legitimt). Service är inte intresserad av att tränga in i Trotskijs politiska tänkande – det är väl för jobbigt¹⁷ – utan han är ute efter att på alla sätt försöka misskreditera Trotskij som person, ifrågasätta Trotskijs karaktär, framställa honom som osympatisk, självcentrerad, arrogant, omoralisk, hjärtlös, grym, maktgalen ... Service är helt enkelt ute efter att göra ett karaktärsdömd. Detta är fö inget som han sticker under stol med. Det framgår redan i bokens förord. Och i en intervju, som gavs i anslutning till lanseringen av boken, förklarade han:

”Det finns fortfarande liv i den gamle pojken Trotskij, men om ishacket inte riktigt lyckades döda honom, så hoppas jag att jag har gjort det.”¹⁸

Ta vid efter Stalins mördare! Uttrycker sig en seriös historiker så?

I sin strävan att nedvärta Trotskij tillgriper Service de mest tvivelaktiga källor som dessutom tolkas på ett tendentiöst sätt. Åtskilliga recensenter har påvisat att boken innehåller massor med rena faktafel, att Service förvrängt citat, att han fullständigt struntat i att sätta sig in i vad

¹⁵ Se [Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-1937](#) av Bernt Kennerström och [Gåtan Nils Flyg och nazismen](#) av Håkan Blomqvist.

¹⁶ R Service, *Trotsky: A Biography*, London 2009.

¹⁷ Service avfärdar Trotskijs teoretiska bidrag med att de saknade värde och vill förmodligen därmed ha sagt att det inte är meningsfullt att skärskåda dem.

¹⁸ *Evening Standard* 23 oktober 2009. Flera reaktionära recensenter klagade också att de uppfattade boken på just det sättet, t ex historikern Norman Stone (Pinochet-beundrare) vars recension i *American Conservative* (dec 2009) hade rubriken “The Ice Pick Cometh” (Ishackkometen), medan skribenten Robert Harris i London-tidningen *Sunday Times* (18 oktober 2009) gratulerade Service för att han lyckats ”mörda Trotskij en gång till”.

Trotsky faktiskt stod för osv. Vissa faktafel är så elementära att man fullständigt tappar hakan när man läser dem, t ex att Trotsky skulle ha varit för ”proletär kultur”, trots att Trotsky i många sammanhang (bl a i boken ”Litteratur och revolution”) kritiserat just detta.¹⁹

Bland de som pekat på bokens uppenbara avsaknad av vetenskaplig behandling av sitt ämne hör åtskilliga kända tyska historiker (med nestorn Hermann Weber i spetsen), amerikanske historikern Bertrand M Patenaude m fl m fl.²⁰

Även H Ticktin och andra Sovjet-specialister har kraftigt kritiserat Services bok (marxist-arkivet kommer f ö att översätta Ticktins och andra recensioner).²¹

Personligen tycker jag att Services bok är ett rent bottennapp. Att ett ansett universitetsförlag (Harvard University Press, samma som f ö Patenaude brukar publicera sig på) kan ge ut en sådan ur vetenskaplig synvinkel bedrövlig bok uppfattar jag som ett uttryck för historievetenskapens kris – Services arbete återspeglar ett ideologiska synsätt som kan sammanfattas med orden: ändamålet – bekämpa socialistiska idéer, särskilt revolutionära sådana – helgar medlen. Service är givetvis inte ensam om detta, utan han och hans gelikar utgör en beklagansvärd falang inom de kretsar som sysslar med historia i föregivet vetenskapliga sammanhang, en riktning vars huvudsyfte inte är att allsidigt beskriva verkligheten för att bättre förstå den, utan att använda historieämnet som ett verktyg för att främja vissa politiska och ideologiska mål, dvs man gör intrång på det som borde tillhöra de politiska partiernas och organisationernas domäner. Givetvis finns också historiker som kämpar mot dessa tendenser, men tyvärr har de ideologiserande historikerna ett betydande (och oförtjänt) stort inflytande i den akademiska miljön av idag.²²

¹⁹ Om detta, se K-Å Anderssons utmärkta artikel [Marxistisk kultursyn](#) från *Lögnens renässans*.

²⁰ Längst ned på webbsidan [Trotsky – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande material](#) finns länkar till flera kritiska recensioner som redan finns översatta till svenska, bl a den av Weber & Co, liksom Patenaude, David North m fl, som med många exempel demonstrerar hur lättsinnigt Service behandlar historiska fakta.

²¹ Båda artiklarna finns nu översatta till svenska: Tom Twiss och Paul Le Blancs artikel [Den förrådda revolutionären – Trotsky och hans levnadstecknare](#) (från tidskriften *International Socialist Review* May-June 2010) och Scott McLemees [Det nya mordet på Trotsky](#) (från *Socialist Worker* July 14, 2011).

²² Dessa frågor tas upp i min artikel: [Än slank han hit och än slank han dit och än ...](#)